

Fryslân: nabij of voorbij?

Een cultuur verrijk je niet door met een kluitje angstig boven op elkaar te blijven zitten. Die verrijk je door het vreemde, het onbekende, te omarmen. Een gegeven waar Fryslân haar voordeel mee kan doen, betoogt Rudi Wester aan de hand van drie stellingen.

Opinie

Rudi Wester

Stelling 1: reizen verruimt je geest. En toch blijft je geboorteplaats trekken, of je wilt of niet.

Hier wil ik graag twee grote reizende schrijvers naast elkaar zetten: Jef Last, het onderwerp van de biografie waaraan ik werk, en Jan Jacob Slauerhoff. Beiden zijn in 1898 geboren, maar toen Slauerhoff in 1936 overleed, vocht Jef Last in de Spaanse Burgeroorlog.

Slauerhoff en Last hadden veel zaken gemeen. Beiden waren grote schrijvers tijdens het interbellum. Beiden waren gedreven schrijvers, ze moesten de hele wereld zien en haastten zich over alle wereldzeeën. Slauerhoff als scheepsarts, Last als scheepsmaatje voor de mast en marine-officier.

In het enige interview ooit met Slauerhoff, uit 1933, zegt hij: „Hol-land is een goed land, maar als je daar je inspiratie moest halen, zou het treurig gesteld zijn. Ik beschouw Spanje en China als de beschaafde landen van de wereld. De Hollandse beschaving is als roggebrood: substantieel, degelijk, maar niet gracieus.” Last zou het Slauerhoff volmondig nazeggen.

Beiden vereenzelvigden zich met de mensen aan de onderkant van de samenleving. Maar waar Slauerhoff gedreven werd door zijn eigen innerlijke onrust en levenswalging, was Last oprecht geëngageerd met de medemens. Waar Slauerhoff gekweld werd door de demonie van de zwerversgeest, bereisde Last veel landen met een nauw omschreven doel: een linkse internationale te smeden om het lot van de arbeider te verlichten, hem trachten te verheffen via literatuur en cultuur.

Toch heeft juist Slauerhoff on- overtroffen literatuur geschreven, Jef Last niet. Wordt Jef Last vrijwel niet meer gelezen na zijn dood in 1972, Slauerhoff leeft nog altijd door met zijn grote talent en literair meesterschap. Slauerhoff verdedigde niet de democratie van het volk, maar de suprematie van de literatuur.

Tweetaligheid

Stelling 2: veel talen spreken maakt het je gemakkelijker om je zinvol te bewegen in andere culturen.

Last sprak dertien talen, Slauerhoff minstens zeven. Tegenwoordig wordt het nutteloos gevonden om zoveel talen te spreken, Engels is voldoende, de rest kan je toch opzoeken via Google Translate? Boven- dien kom je met de bètaweten- schappen toch veel verder in het leven?

Nee dus. De taal spreken van het land waarin je rondreist of zaken doet, geeft een immense verdieping aan je kennis van de mensen in dat land. De zakelijke gegevens haal je wel van je iPad af. Hoe de mensen leven en hun cultuur in elkaar zit, niet. Dàt leer je alleen door met hen te praten.

Waar staat het Fries in dit rijtje van talen? Het voordeel van in een twee- talige omgeving opgroeien, is dat je gevoel voor taal al vroeg wordt ontwikkeld. Mijn pake en beppe in Oppenhuizen spraken alleen maar Fries, geen Nederlands. Tweetalig opgevoed worden geeft je mijns inziens een grote voorsprong op eentaligen, geeft je de vaardigheid om andere talen redelijk snel op te pikken.

Maakt vloeiend Fries spreken het gemakkelijker je in andere culturen te bewegen? Laten we het vriende- lijk zó zeggen: niet in andere cultu- ren, maar vooral in je eigen cultuur, in Fryslân. Dit kan - ik zeg kán - negatief uitpakken als je stug Fries blijft spreken in een gezelschap waarin sommige mensen geen Fries verstaan. Soms gebeurt dat uit on- achtzaamheid, uit onbeleefdheid ook, maar vooral ook omdat Friezen zich dan kennelijk opeens een uitverkoren volk voelen, mensen die tot een geheim genootschap behoren. Waarin iedereen iedereen kent en elkaar - letterlijk - verstaat. En de ander, die geen Fries spreekt, buiten sluit.

Zo voelde het in elk geval weer een beetje, toen ik weer in Leeuwar- den kwam wonen, in 2012 en 2013. In mijn jeugdjaren in Leeuwarden was ik al wat anders dan anderen, uit de Engelumstraat gingen niet veel meisjes naar het gymnasium.

Maakt vloeiend Fries spreken het gemakkelijker je in andere culturen te bewegen?

Mijn moeder deed, op mijn verzoek, elke dag mijn haar anders: dan weer vlechten, dan weer een staartje, dan weer los. Maar al die gordijntjes die heen en weer bewogen, het ‘wat zullen de buren er wel van zeggen’: het benauwde me zó dat ik blij was na mijn eindexamen naar de grote stad Amsterdam te kunnen verhuizen. Waar iederéén er raar uit ziet. Waar je anoniem kunt zijn. Waar je de Thalys naar Parijs kunt nemen of het vliegtuig naar Nice. Vrijheid, dat is het woord dat erbij past.

Ik citeer een mooie strofe van Slauerhoff uit zijn gedicht *In Neder- land*: ‘In Nederland wil ik niet leven/ Men moet er steeds zijn lusten reven/ Ter wille van de goede buren/ Die gretig door elk gaatje gluren/’k ga liever leven in de steppen/Waar men geen last heeft van zijn naas- ten’.

Terug in Leeuwarden in 2012 en 2013 was het niet meer het gevoel van de wapperende gordijntjes dat me benauwde. Het was vooral het



Rudi Wester tijdens de Slauerhoff-lezing in de dorpskerk van Huizum. „De titel Europese Culturele Hoofdstad voor Leeuwarden-Fryslân in 2018 is een zegen voor Fryslân.” Foto: Hoge Noorden/Jacob van Essen

feit dat het me kwalijk werd geno- men dat ik geen Fries sprak. Terwijl ik zelfs de meest dronken Friezen uitstekend kan verstaan!

Culturele hoofdstad

Stelling 3: de titel Europese Culture- le Hoofdstad voor Leeuwarden- Fryslân in 2018 is een zegen voor Fryslân. Alleen weet men dat nog niet.

De grote vraag is natuurlijk: kunnen we het aan? En zo ja, hoe dan? Hier zal ik een tipje van de sluier van de mentaliteit van som- mige Friezen oplichten. Een menta- liteit die kán verhinderen dat Leeu- warden als culturele hoofdstad van Europa een daverend succes wordt. Eind 2009 vroeg gedeputeerde Jannewietske de Vries of ik in het bestuur van de pas opgerichte Stic- ting Culturele Haadstêd wilde plaatsnemen. Na een week beden- tijd zei ik: ja. Voornamelijk omdat ik iets voor Leeuwarden terug wilde doen. En uit het plan sprak veel ambitie, daar houd ik van.

Maar al snel bleek dat Leeuwar- den helemáál niet zat te wachten om Culturele Hoofdstad van Europa te worden. Wat een weerstand en misverstanden. Zonder dat iemand nog wist wat een Culturele Hoofd- stad precies inhield, veroordeelde men het vooral op gronden van angst, samengevat in de slogan: het is nooit wat met Liwwarden en het sal nooit wat wurde.

Dit is een van de Friese mentali- teitskwesties die ik zal noemen. Een mengeling van inferioriteitsgevoe- lens (zij zijn groot en ik ben klein) en superioriteitsgevoelens (wij Friezen kunnen dat veel beter dan die opgeblazen lui uit het Westen), aangelengd met een snuijfe senti- mentaliteit. Dat vooral samengevat kan worden in ‘angst voor het onbe- kende, angst voor het vreemde’.

Er is een groot verschil tussen de angst voor het ‘vreemde’, het onbe- kende, en de durf de toekomst met open ogen en met opgestroopte mouwen te omhelzen. Daarom moet ik hier meteen een misverstand uit de weg ruimen: het winnende bid- book gaat niet over ‘mienskip’- want in het eerste bidbook hadden we ook

al de duistere kanten van mienskip aangestipt. Dat gezellige ‘elkaar helpen’, ‘voor elkaar zorgen’ kán leiden tot uitsluiting.

De rode draad in het tweede, winnende bidbook, is daarom: iepen mienskip. Gooi open die ramen en deuren voor Europa, voor andersdenkenden, misschien zelfs voor mensen die kritiek op Fryslân hebben. Want een maatschappij bloeit meer door mensen die de zaken scherp bekijken, met zelfkri-

Gooi open die ramen en deuren voor Europa, voor andersdenkenden, misschien zelfs voor mensen die kritiek op Fryslân hebben

tiel én opbouwende kritiek ko- men, dan door meelopers en ja- knikkers. Slauerhoff schreef in zijn dagboek: ‘Hoe verder men van de mensen af is, hoe beter nog men helpen kan’. Pas op afstand ziet men beter.

Dit is wat ik zie: een Fryslân dat trots is op zijn eigen cultuur en taal. Een Fryslân dat een Jopie Huisman- museum heeft en waar de dada- cultuur bloeide in Drachten. Een Fryslân dat grote talenten voort- bracht als Slauerhoff, Escher, Vest- dijk, Mata Hari, Nynke van Hichtum en Troelstra. En een Doutzen Kroes, een Geert Mak, een Epke Zonder- land, een Annejet van der Zijl , en dan vergeet ik er ongetwijfeld nog heel veel.

Ik zie een Leeuwarden dat er honderd keer beter voor staat dan toen ik het verliet in 1962. Een Leeuwarden met een prachtig nieuw Fries Museum op een won- derschoon Zaailand. Een Leeuwar- den dat een Haak heeft aangelegd

die je weliswaar zo ongeveer via Groningen naar het centrum van Leeuwarden brengt, maar hij ligt er!

Een Fryslân en Leeuwarden waar- van ik hou. Maar ik zie ook een Fryslân dat zijn landschap ‘verrom- melt’, dat ben ik geheel eens met mijn oude schoolkameraad Geert Mak. Een Fryslân dat zijn benauw- de, benepen kanten heeft en dat, als er weer een Nederlandse of buiten- landse kunstenaar of producer door Lwd2018 wordt ingeschakeld, met- een in de pers piept: waarom is hier geen Fries benoemd?

Een cultuur verrijk je niet door met een kluitje angstig boven op elkaar te blijven zitten. Die verrijk je door het vreemde, het onbekende , te omarmen. Een cultuur verlies je niet, als je jezelf niet verliest.

Daarom komt de titel Culturele Hoofdstad van Europa voor Leeu- warden en Fryslân als geroepen. Omdat het een Fryslân kan laten zien dat, met behoud van het prach- tige eigene, open staat voor de an- der. Een Fryslân dat zijn landschap weer op orde brengt met projecten als Kening fan 'e Greide en Sense of Place. Dat zijn elf steden verfraait met elf bijzondere fonteinen van internationale kunstenaars, die veel buitenlandse cultuurliefhebbers ook ná 2018 blijven trekken.

Ik zeg het ook hier Slauerhoff na, die kort voor zijn dood schreef: ‘Alleen voor Friesland heb ik nog een zwak’. Fryslân gaat nooit voor- bij, maar blijft nabij. Of je het wilt of niet.

► Dit is een ingekorte versie van de tweede Slauerhofflezing. Die hield Rudi Wester donderdag- avond in de dorpskerk van Hui- zum

► Rudi Wester (1943, Leeuwarden) is schrijfster, literair journaliste en cultureel adviseur. Ze was artistiek directeur voor het win- nende bidbook van Lwd2018 en sinds 2014 coördineert en stimu- leert ze samenwerkingsactivitei- ten tussen Leeuwarden 2018 en Valetta (Malta), de andere culture- le hoofdstad in 2018